IX.

Un pasaj din Evangheliarul de la 1560--61 al lui Coresi rău înţeles până acum.

În *Evangheliarul românesc* de la 1560—61 al lui Coresi găsim la (*Pned. 7 ned*). *Zac.* 56 următoarele propoziţiuni: „au nu e acesta feciorul al celui. au mumă i se cheamă Maria. e fraţii lui Iacov, Iosif şi Simon şi Iuda. şi surorile lui nu toate întru noi sânt. de unde amu aceastea toate. şi se săblăzniea de el".

Este învederat chiar de la cea dintâiu cetire că întâia propoziţiune nu are înţeles. D-l P. V. Haneş în studiul său intitulat *Evangheliarul românesc din 1561 în comparaţie cu cel slavonesc*, publicat în *Convorbiri literare*, XLVII—1913, No. 10, la p. 995 ne spune relativ la acest pasaj următoarele:

„E feciorul al *celui* (pag. 52), e rău tradus. În textul slav e тєкѫтоновь (V., 3, 23), adj. pos., fabri, deci „al muncitorului", „al lemnarului". Chiar găsim în Biblia de la 1688 „teslariului" (Matei XIII, 55). Traducătorul român a luat pe тєкѫтоновь drept pronume".

Explicarea dată de d-l Haneş însă nu ni se pare de loc probabilă. Ea trebue căutată altundeva.

Traducătorul (cine va fi fost el nu ştim, dar ştim că erà din un ţinut unde influenţa ungurească erà puternică, ceea ce dovedeşte limba lui) a tradus corect pe acest тєкѫтоновь cu genitivul cuvântului *aciu* < ung. *ács* „dulgher", „teslar„, „faber", тєктóнь. Propoziţiunea noastră la început a avut deci forma: „au nu e acesta feciorul *aciului*" (scris ѧчюлѹи ori ѧчѹлѹи).

Dacă nu e vorba de o simplă greşală de tipar săvârşită de vreun culegător, faptul ar trebuì explicat în felul următor:

Coresi, care erà muntean, nu cunoştea acest maghiarism. *Scriptio continua* i-a îngreunat şì mai mult citirea şi recunoaşterea cuvântului. El a făcut deci şì de astădată ceea ce a mai făcut şi alteori între împrejurări asemănătoare. A încercat să ne dea ceea ce credeà că poate să fie în text după felul său de a vorbì In partea întâiu a cuvântului a văzut articolul *a*,

BDD-A14631 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 07:46:30 UTC)

care în Ardeal se întrebuinţează în această formă şi pentru masculin şi plural. L-a înlocuit deci cu forma corespunzătoare cuvântului determinat. Pe *ciului*, care în această formă nu mai aveà înţeles, l-a îndreptat în *celui*, genitivul pronumelui demonstrativ *cel, cea* (= „acel", „acea").

Acest fapt constatat în acest chip are pentru noi o întreită însemnătate.

Mai întâiu ne arată că maghiarismul *aciu* are o vechime destul de mare în o parte a limbii româneşti.

Al doilea, în caz că Coresi, şi nu vreun culegător, a făcut schimbarea despre care am vorbit mai sus, am aveà o dovadă mai mult că Coresi aveà înaintea sa un text mai vechiu, pe ale cărui ardelenisme, când nu le înţelegeà, le îndreptà cum îl tăià capul.

Al treilea, el e potrivit pentru a se stabilì raportul dintre *Evangheliarul* lui Coresi şi cel copiat de Radul de la Mănicesti între 3 Iunie şi 4 Iulie 1574 lângă târgul Ruşi pe apa Vedei.

D-l Iorga *(Istoria literaturii religioase a Românilor până la 1688*, Bucureşti, 1904, p. 23*)* crede că acest din urmă ne-a păstrat textul vechiu în întregime, pe când Coresi ar fi avut dinainte o copie din care „s'ar părea că lipseau câteva pagini pe care tipăritorul ar fi fost silit deci să le traducă din nou". Aceasta ar însemnà că Radul n'a copiat pe Coresi. D-l Iorga însă a fost indus în eroare de împrejurarea că nu cunoşteà decât exemplarul defectuos reimprimat de arhiereul dr. Gheresim Timuş Piteşteanu[1]), care se găseşte în posesiunea Academiei Române şi e descris în *Bibliografia românească veche* a D-lui Bianu, v. I, p. 43—sq. De-atunci încoace s'au mai descoperit şi exemplare complete. Astfel se găseşte unul „complet, curat şi frumos în Muzeul Naţional din Budapesta"[2]), iar altul a fost dat din partea d-lui I. Marţian, maior pensionat, d-lui Puşcariu pentru a-l studià. După descoperirea acestor două exemplare, în care se găseşte şi textul care lipseşte din exemplarul Aca-

1) *Tetraevanghelul diaconului Coresi*, reimprimat dupa ediţia primă din 1560—61 de arhiereul dr. Gherasim Timuş Piteşteanu, cu o prefaţă de C. Erbiceanu, Bucureşti, 1889

2) V Dr. I, Popovici în *Noua revistă română*, XI (1912), Nr. 11, p. 167.

BDD-A14631 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 07:46:30 UTC)

demiei Române, firește, ipoteza D-lui Iorga nu se mai poate susținea.

Evangheliarul lui Radul de la Mănicești în adevăr, cum a constatat mai întâiu M. Gaster, prezintă „una identità assoluta“ cu cel al lui Coresi. El nu e decât „una copia della stampa“, care reproduce chiar și „gli errori della stampa“. Astfel „in XIII 36, si legge presso Cipariu *a grâului* invece di *agrului (Crestomazia*, I 17), e tal quale nel manoscritto“, iar „in XXIV 49, si dovrebba leggere *bețivii*, ma stampa e manoscritto hanno ugualmente *bețiții*“.[1]) Dl I.-A. Candrea asemenea susține că „Radul Grămăticul . . . copiază, la 1574, pentru Pătrașcu vodă, Tetraevanghelul tipărit de Coresi în 1560—1561“.[2])

Imprejurarea că în Evangheliarul lui Radu se reproduce exact propoziția „au nu este acesta fecorul al celui“ a lui Coresi arată același lucru, deși nu trebue să ne scape din ve-

---

1) *Archivio glottologico italiano* diretto de G. Ascoli, XII, Torino (1890 . 2)[1] p. 199 — Notăm că forma + *beți* pare a nu fi o greșală de tipar, ci a existat în adevăr. Se întâlnește și la Anon. Car și în Hașdeu, *Cuv. d. bătr*, II, 464 Cf Dicț Acad , I[1], 550 In locul corespunzător textului din urmă în Codicele Todorescu, f. 89 r°, p. 11 întâlnim *bețivii*, v. ed. noastră publ. de Ac. Rom București, 1913, p 65 și 219.

2) I.-A Candrea, *Psaltirea scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec, XVI și XVII traduse din slavonește*, București, 1916, I, p CV — Hasdeu care s'a ocupat mai întâiu de Evangheliarul lui Radul Grămăticul încă a încercat (*Columna lui Traian*, 1o82 . 83) să găsească originalul de pe care a fost copiat acesta. Dar punctul său de plecare a fost gresit a comparat acest manuscris cu texte tipărite ulterior (1648, 1688, 1643 etc); deci nu puteà să ajungă la un rezultat definitiv, cel mult puteà constată eventuala dependență a acelor texte de textul de pe care el a fost copiat. Totuși comparând manuscrisul de care ne ocupăm cu unele pasaje reproduse de Cipariu din Omiliarul lui Forró Miklăuș, despre care altfel crede că e o traducere mai veche, care împreună cu altele au circulat în manuscris „până a le veni timpul de a vedeà lumina“, constată că „ne întâmpină o perfectă identitate a textului“. Bănuește așadar și el o apropiere între evangheliile lui Coresi și cele ale grămăticului Radu (Cf. *Columna lui Traian*, 1883, p. 310, 315—317, 321 și Gaster, l. c. p. 198)

[De aceeași părere e M. Roques, *Romania* 36 (a 1907), p. 431 nota 2 „qui n'est, sans doute, qu'une copie de l'Évangile de Coresi“. Sânt, cu toate astea, câteva deosebiri între Coresi și Radu din Mănicești, care nu se pot explică ca inovații ale acestuia din urmă, ci ne fac să credem că el a avut înaintea sa același manuscript ca și Coresi. O astfel de formă este acel *maire* citat de mine în darea de seamă asupra lucrări lui I. Iordan. În introducerea ediției Cărții cu învățătură a lui Coresi se vor arătà și alte asemenea forme. S. P.]

BDD-A14631 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 07:46:30 UTC)

dere că Radu vorbeşte de un »*izvodă*" de pe care a copiat (v. *Columna lui Traian,* 1882, p. 56), deci, mai curând, manuscris.

N. Drăganu.

X.

O rectificare.

Deoarece o greşală neîndreptată poate uşor să dea naştere la o serie de alte greşeli, în cele următoare îmi voiu luà voie să fac o rectificare, deşi cam întârziată.

În cartea, altf l bine controlată şi bine scrisă, a d-lui Şt. Ciobanu: *Dosofteiu mitropolitul Moldovei şi activitatea lui literară* (Contribuţie la istoria literaturei româneşti şi a legăturilor româno-ruse literare din secolul al XVII-lea), traducere din ruseşte de Ştefan Berechet, Iaşi, 1918, p. 14—15 ni se spun următoarele:

„Cele mai vechi texte româneşti păstrate până astăzi sunt nişte mici fragmente găsite de acelaş învăţat.[1]) Primul din aceste manuscrise (două file complecte şi mici fragmente din alte file) prezintă un f agment dintr'un *Apostol* din a doua jumătate a secolului al XV-lea, scris în limba slavonă amestecată cu românește.[2]) Câteva file păstrate din manuscrisul cel de al doilea — f r a g m e n t din Evanghelia învăţătoare — tot de la aceiaşi dată, sunt scrise în slavoneşte paralel cu text românesc. Şi acest text, după părerea profesorului N. Iorga este unul din cele mai vechi[3]) În sfârşit textul al treilea — câteva cuvinte în limba română — sânt lămuriri la textul *Mineiului slavon* din 1492."[4])

Relativ la cele dintâi două texte n'avem nici acum, cum n'am avut nici altă dată,[5]) nici o pricină deosebită de a nu

1) N. Iorga, *Câteva documente de cea mai veche limbă românească.* Analele Academiei Române. Seria II. Tom. XXVIII, pp. 99—115.

2) *Ibidem*, pp. 100—105.

3) *Ibidem*. Anexa. (Câteva documente . . .).

4) *Ibidem*, pp. 112—113.

5) *Două manuscripte vechi: Codicele Todorescu şi Codicele Martian:* Ed. Acad. Rom Bucureşti 1914, p. 17—19, 72 şi 83

BDD-A14631 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 07:46:30 UTC)